

El bilingüisme segons Aracil

JOAN GARÍ

1.—LA NOCIÓ.

1.1. Solucions teòriques.

«El concepte de bilingüisme —escriu F. Vallverdú— és un dels més imprecisos en qualsevol de les diverses disciplines que el contemplen.»¹ A partir d'aquesta primera constatació —i no obstant això—, és obvi que ens caldrà aproximar-nos al fenomen ací tractat des d'una òptica diguem-ne etimològica, provant de fer una caracterització genèrica capaç d'englobar molt diverses situacions. És el que fa Weinreich quan afirma que bilingüisme és «la pràctica d'usar alternadament dues llengües».²

Una vegada establerta aquesta veritat essencial, ja podem considerar si és un fenomen de caràcter oral (Tabouret-Keller), individual (W. Mackey) —front al caràcter social de l'anomenada diglòssia (Fishman, Ninyoles), etc.

Fet i fet, «bilingüisme» és un rètol que, a base de ser tan sovintejat els darrers anys, «a fuerza de significarlo todo (...) pasa a no significar nada».³ En principi, però, cal pensar que es refereix a aquelles situacions en què un parlant o un grup de parlants es veu obligat a fer ús de dues llengües, la seua materna i una altra que ha necessitat, per diferents causes, de resultes de l'estructura social en què es veu immers.

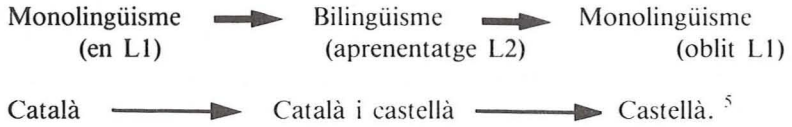
En la mesura que tota situació de bilingüisme *en grup* (bilingüisme social) testimonia un larvat conflicte lingüístic (a no ser que un territori bilingüe haja estat dividit en dos dominis lingüístics separats, com és, per exemple, el cas belga), i en la mesura que aquest conflicte només pot desembocar en dues solucions mútuament

1. F. VALLVERDÚ: *Aproximació crítica a la sociolingüística catalana*. Edicions 62, Barcelona, 1980, p. 17.

2. URIEL WEINREICH: *Languages in Contact*. The Hague, Mouton, 1966 (4.ª ed.), p. 1.

3. SÀNCHEZ CARRION, «Txepetx». Citat per T. Mollà i C. Palanca, *Curs de sociolingüística*, Bromera, Alzira, 1987, p. 116.

excloents (o normalització de la llengua perjudicada o substitució i extinció d'aquesta, com veurem,⁴ la conclusió que s'hi pot extraure és que sota l'etiqueta de «bilingüisme» s'han encobert —i s'encobreixen encara— autèntics processos de «monolingüització», en el següent sentit (i tot fet compte del cas català):

Aquesta reflexió terminal és la que ha ocasionat l'extraordinària volada de la sociolingüística en terres catalanòfones, destacant-hi la figura de L. V. Aracil.

1.2. L'aproximació de L. V. Aracil.

L'única definició que conec del terme deguda a Aracil és la següent:

«El bilingüisme és la mena més simple de plurilingüisme —perquè dos és el més petit dels nombres plurals. Sembla probable que sigui també la mena més corrent de plurilingüisme (...). També admet definicions generals prou precises —com aquesta: distribució de dos idiomes en forma de variació, de tal que alternen dins la vida de la mateixa gent i constitueixen el seu repertori.»⁶

Una primera precisió: A pesar que resulta obvi que tot bilingüisme és una forma de plurilingüisme, a ningú no se li ocorre comparar-lo i igualar-lo (tot i que, etimològicament, es refereixen al mateix fenomen) al *poliglòtisme*. De fet, el propi Aracil ha denunciat l'existència de «dues fraseologies»:

«Mentre que el 'bilingüisme' (assignat a les minories marginals i subalternes) ha esdevingut una qüestió pública polèmica i un focus de sentiments embarassants, el «poliglòtisme» (assignat implícitament a les "élites" i oligarquies) no sembla gaire conflictiu ni incòmode —en la mesura, això és, en què l'ensenyament d'idiomes «estrangers» i la necessitat d'idiomes internacionals són unànimement reconeguts i acceptats, almenys com a «mal necessari» dins un món que s'està fent petit.»⁷

És a dir, que el retolet té evidents i fonamentals connotacions socials (vull dir, classistes).

Segona precisió: «Distribució de dos idiomes en forma de *variació*.» Som davant (si entenem aquest fragment de la definició araciliana d'una de les diverses menes possibles) d'allò que, de Ferguson i, sobretot, de Fishman ençà, s'ha anomenat *diglòssia*. Aracil, però, s'ha sumat al sector crític que ha fet notar l'extrapolació d'aquesta noció, inicialment aplicada per Ferguson per deixar constància de com «en moltes comunitats parlants, dues o més varietats del mateix idioma són usades

4. També hi hauria de ser exactes, un tercer resultat del procés de bilingüització, que seria la creació d'una nova varietat lingüística produïda per la hibridació de les dues llengües en contacte: el *pidgin* (que en nativitzar-se rebria el nom de *crioll*).

Quant a això, Lluís Payrató (vid. *Interferència lingüística*, Curial, Barna, 1985) ha afirmat que en català no ha cristal·litzat una varietat *pidgin* perquè tots els seus parlants coneixen, almenys, una de les dues llengües en contacte.

5. Vid. MOLLÀ i PALANCA, *ibid.*, p. 123.

6. L. V. ARACIL, «Sobre la situació minoritària», dins *Dir la realitat*. Edicions Països Catalans, Barcelona, 1983, p. 171.

7. ARACIL, «La història sociolingüística d'Europa: el tema i la temptació», *ibid.*, p. 39.

per alguns parlants en ocasions diferents». ⁸ La posterior manipulació de Fishman (que ha volgut caracteritzar la diglòssia com una mena de bilingüisme social o distribució lingüística en una mateixa comunitat de parlants de dues llengües diferents ⁹) ha produït nombroses crítiques.

El propi Aracil, tot i que havia fet servir el concepte per aplicar-lo als valencians alfabetitzats (en castellà) presents a les obres d'Eduard Escalante, ¹⁰ aviat el refusarà i preferirà parlar d'un terme molt més exacte, que ell precisament ha introduït dins la sociolingüística catalana: ¹¹ les normes d'ús lingüístic.

En «Educató i sociolingüística», el paper on desenvolupa aquest concepte, Aracil escriu:

«La decisió d'usar (o de no usar pas) el català dins els àmbits de l'educació 'formal', sancionada i reconeguda pel poder establert, és una norma d'ús lingüístic anàloga a qualsevol altra —sols que més important que moltes altres. La història ens diu que la decisió de no reconèixer ni usar pas el català dins aquells àmbits ha estat presa unilateralment es de 'dalt' i imposada coactivament, sense ni tan sols al.legar raons que haurien donat lloc a un debat públic.» ¹²

Retornem al fil inicial: hem vist que Aracil caracteritza el bilingüisme a la manera de Weinreich, però fa constar implícitament els forts condicionants socials del terme. Però és que, a més a més, no s'ha estat de defensar que l'anomenat bilingüisme no és sinó una manifestació d'un concepte molt més ampli: el de conflicte lingüístic.

L'etiqueta de conflicte lingüístic naix a causa de la manipulació de què havia estat objecte el terme objecte d'anàlisi ací a mans de determinats sectors socials, com després veurem.

Per a Aracil el conflicte lingüístic és aquella conjuntura en què sorgeix un dilema entre dues opcions últimes i inconciliables: Allò que anomena «normalització» o bé la total extinció del sistema lingüístic. ¹³ En esquema:

Així mateix, tota la problemàtica al voltant de la llengua en les comunitats lingüístiques reduïdes l'ha induït a parlar de «situació minoritària» com a definició del marc general en què és possible el conflicte (bi)lingüístic. El fenomen de la minorització, al seu torn, serà el resultat d'un agent socio-històric de gran envergadura, que Aracil anomenarà genèricament «modernització».

8. C. A. FERGUSON, «Disglòssia». Citat per Mollà i Palanca, op. cit., p. 159.

9. La reelaboració de Fishman ha estat divulgada entre nosaltres per L. Ninyoles: *Conflicte lingüístic valencià*, 3 i 4 (Col.lecció «L'Ham»), València, 1985, pp. 32-37.

10. L. V. ARACIL, edició de *Les xiques de l'entresuelo. Tres forasters de Madrid*, d'Eduard Escalante. Garbí, València, 1968, p. 22.

11. Vid. VALLVERDÚ, op. cit., p. 53.

12. L. V. ARACIL, «Educató i sociolingüística», en *Papers de sociolingüística*. I a Magrana, Barcelona, 1982, p. 176.

13. Vid. VALLVERDÚ, op. cit., p. 63.

Aquesta reflexió genèrica, tanmateix, no ha impedit que el nostre autor desenvolupe una caracterització del que podríem qualificar com a «lletra menuda» del bilingüisme, que és el que passarem a tractar detingudament en els següents punts. Abans, però, una consideració sobre la realitat i el mite.

2.—MITE I REALITAT.

La publicació, al número 24 de la revista *Identity Magazine*, de les dues versions d'«A Valencian dilemma»/«Un dilema valencià» suposà una enèrgica revisió de la noció amorfa i ambivalent de «bilingüisme» i, en paraules de F. Vallverdú, «una de les aportacions més valuoses a la teoria del bilingüisme». ¹⁴

En el citat article Aracil establia fermament els següents fets:

— En els mateixos al·legats dels bilingüistes va implícit que «el bilingüisme és una condició venturosa que cal lloar i defensar».

— La mitificació d'aquest terme com a valor suprem no fa sinó «neutralitzar —idealment almenys— les inevitables tensions del conflicte» lingüístic.

— Professar el bilingüisme és no voler prendre partit per una de les dues llengües en lluita: «El mite bilingüista, en efecte, pretén de substituir una elecció per una acumulació.»

— Són els valencians castellanitzats (i no, com podria pensar-se, els *xurros* o els immigrants) els que han propalat més eficaçment el mite, en justificació d'una conducta i estalvi d'una mala consciència.

— El mite, però, «no passa de ser un estratagema verbal, una coartada», ja que es propugna però no es practica. És una excusa perquè els seus propagadors no hagen d'usar mai el català.

— Aquests fets, però, no impliquen que hàgem de negar el bilingüisme com a fet geogràfic o històric real. Si que cal, però, rebutjar-lo com a fenomen «natural» o «providencial». ¹⁵

En una reelaboració del mateix tema en llengua anglesa, ¹⁶ l'autor ha recordat l'accepció levistraussiana de «mite»: els mites —afirma aquest filòsof francès— pretenen ser «solucions al problema d'unir dues concepcions contraposades i aspiren a resoldre una contradicció (la qual cosa és impossible, ja que la contradicció és real)». D'aquí, doncs, s'infereixen uns altres fets:

— Castellà i valencià «són compatibles perquè no són pas iguals». La seua conciliació, doncs, és jeràrquica: superior amb inferior.

— La llengua inferior —el català— és obsessivament equiparada «a un amuntegament reiterat d'entitats recòndites («personalitat», «ànima», «esperit», «essència», «sang», «saba», «terra» i coses així) que són amorfes i inanalitzables i, per consegüent, intercanviables per a qualsevol fi».

— Són generalment els parlants de l'idioma inferior els que són encoratjats a ser bilingües, però no els del superior.

14. *Ibid.*, p. 31.

15. L. V. ARACIL, «Un dilema valencià», dins *Identity Magazine*, Cambridge/València, 1966, n.º 24, pp. 17-29.

16. «Bilingualism as a Myth». Hi ha traducció catalana —«El bilingüisme com a mite»— en *Papers de sociolingüística*, cit., pp. 39-57.

L'autoodi en els parlants de la llengua inferior és la contrapartida a la idealització d'aquesta pels parlants de la llengua superior.

— «El mite floreix i perdura indefinidament quan la castellanització és ja un fet acomplert, i el bilingüisme transitori és a penes un record familiar.»

— Afirmar el bilingüisme al País Valencià implica «reconèixer l'existència del català». Per això en certs moments fins i tot s'ha prohibit aquest bilingüisme.

De tots aquests factors, certament, es pot col·legir que la noció de bilingüisme ha estat mitificada per una classe social concreta (en el cas valencià, la burgesia acomodada, íntimament connectada amb l'*establishment* espanyol) en funció de justificar la seua renúncia lingüística i impedir la reacció de les classes inferiors en contra del procés substitutori engegat.

El problema, naturalment, és cabdal, i la descripció d'Aracil clara i precisa. Com que el mite, a més, continua encara en vigor, és fàcilment reconeixible en actituds quotidianes. Com que, a més a més, aquest ha estat el motiu de la dedicació de l'autor de *Dir la realitat* a la sociolingüística (segons confessió pròpia), s'hi ha aplicat singularment.

Comptat i debatut, als articles citats Aracil desmuntava algunes «veritats essencials» que circulaven de molts anys ençà per la societat valenciana de l'època, ço és:

a) Que el bilingüisme siga un fenomen «natural» entre els valencians, i es remunte als seus orígens com a poble (sic).

b) Que siga, per tant, un fenomen generalitzat en la societat valenciana i abarque totes les capes socials. En realitat (i a això es refereix el seu concepte de «bilingüisme unilateral») només és suposat i encoratjat entre les capes inferiors, i les superiors són ja únicament monolingües (en castellà). Com ha dit en un altre lloc:

«Sembla, doncs, que els qui realcen i exalcen el bilingüisme (dels uns) encobreixen i salvaguarden l'unilingüisme (dels altres). Aquest interesantíssim exemple de dialèctica i de duplicitat esdevé perillosament patent quan sorgeix la idea igualitària de generalitzar el bilingüisme per garantir el fair play.»¹⁷

c) El mite, en realitat (i front al procés d'idealització hipòcrita des de la llengua superior), produeix una reacció negativa en el parlant de la llengua inferior (*autoodi*), que pugna precisament per remuntar l'escala social abandonant l'estigma que el delata com a inferior: l'idioma.

Aracil no abandonarà el tema i, dos anys després, ens proporcionarà una aplicació pràctica de les seues teoritzacions en l'edició de dues obres representatives del dramaturg valencià Eduard Escalante.

Com és sabut, la problemàtica produïda pel contacte de llengües era la font principal de la *vis comica* d'aquest autor. Per elecció personal (la mobilitat social de l'època es prestava, sense dubte, a una fàcil satirització en aquest sentit) i per imperatiu legal, que tot s'ha de dir. En efecte, una Reial Ordre de 15 de gener del 1867 manifestava que no s'admetrien a censura aquelles «obras dramáticas que estén exclusivamente escritas en cualquiera de los dialectos de las provincias de España», ja que això podria «contribuir forzosamente a fomentar el espíritu autonómico de las mismas».¹⁸

17. «La història sociolingüística d'Europa: el tema i la temptació», loc. cit., p. 43.

18. Citat per Aracil, en Escalante: *Les xiques...*, cit., p. 78.

Però si l'objecte principal de les sàtires d'Escalante és l'idioma, això és possible perquè «l'escissió lingüística coincidía al nostre país amb una barrera entre classes, i l'accentuava». ¹⁹

Naturalment, aquesta és una afirmació intolerable per a alguns:

«El mite bilingüista —escriu l'editor de **Les xiques de l'entresuelo**— s'ha obstinat a desdibuixar o falsejar aqueixa situació real. Segons el mite, la partició lingüística no coincidiria amb cap divisòria real, sinó que solament hi hauria una mena de cisma psicològic a l'interior de cada valencià. Sols que l'axioma d'un bilingüisme difús, amorf i congènit, no sols és sociolingüísticament inadmissible, sinó que pugna amb l'evidència històrica.» ²⁰

Els individus satiritzats per Escalante eren els *coents*, conjunt que aplegava subjectes de dos tipus:

a) *Snobs*: Petits burgesos que feien fortuna i tenien pressa per oblidar els seus orígens.

b) *Cursis*: Petits burgesos arruïnats que s'aferraven patèticament a una posició que ja no tenien.

En tots dos casos, hi havia un desajustament entre la realitat i les aspiracions. Això és el que el poble anomenava *coentor*.

Certament, Escalante reflexava una situació d'assimilació cultural en què els individus, en canviar de posició social, canviaven també de llengua. Però això s'esdevenia a mitjan segle XIX, quan aqueixa mobilitat realment existia. Ara bé: Què ha ocorregut modernament? Que molts valencians han continuat canviant de llengua sense modificar, en realitat, el seu estatus social. És la «imitació a distància» (*anticipatory socialization*). ²¹

De fet, si els comportaments observats per Escalante eren llavors privatis de les classes mitjanes del seu temps, ara són generals, amb la diferència que la difusió de les pautes prestigioses (via, cal pensar, els poderosos *mass media*) entre les classes considerades inferiors és un mer compensatori de l'absència d'una mobilitat social genuïna.

Adés, com ara, els valencians tenien dos bons motius per procedir al canvi lingüístic:

1. «Perquè el castellà, en tant que signe de classe, establia una distinció provocativa, que produïa una privació relativa entre els qui no el parlaven.»

2. «En la precisa mida en què el castellà era prestigiós, hi havia un prejudici contra la llengua del país. Seguir parlant-la era resignar-se a carregar amb un estigma.» ²²

La conclusió de tota aquesta història no deixa de ser alligadora: ben bé, no sabem si Escalante fou un patriota o un cinic. La seua fama fou tan unànime «perquè la seua crítica moralitzadora era tan superficial que admetia interpretacions inconciliables». ²³

19. L. V. ARACIL, *ibid.*, p. 19.

20. *Ibid.*, p. 20.

21. *Ibid.*, p. 17.

22. *Ibid.*, p. 24.

23. *Ibid.*, p. 49.

Tanmateix, les ensenyances que trau Aracil de l'estudi del nostre dramaturg no són poques: hi troba condensada, en efecte, l'essència del famós «bilingüisme valencià», que no és altra cosa que l'estadi intermedi d'un procés de substitució lingüística bàsicament interpretable des de pautes socials (és a dir, extralingüístiques). Si és així, li ha calgut dir a Aracil, només des d'unes altres pautes socials (defensives) serà possible fer front al procés des substitució.

Fet i fet, destriat el que hi ha de mite i de realitat en el mot «bilingüisme» podem passar a incidir en altres aspectes de la seua complexa realitat.

3.—BILINGÜISME EN ACCIÓ: EL CAS DE LA DONA.

Com que ja sabem que l'anomenat «bilingüisme» oculta un autèntic procés de substitució lingüística (és a dir, que el bilingüisme en sí no és ni bo ni dolent: el problema és la «bilingüització» operada de manera premeditada), poden ser-hi distingides algunes etapes:

1. Adquisició de l'idioma Y pels parlants de X.
2. Col.loquialització de Y.
3. Nativització de Y.
4. Abandó de X.²⁴

És a dir: un parlant de la llengua X adquireix la llengua Y. Conforme l'ús d'aquesta darrera esdevé més freqüent i ordinari assistim al procés de la *col.loquialització* de Y. El pas següent ocorre entre generacions consecutives: els pares, que ja tenen com a col.loquial Y, transmeten la seua segona llengua als fills, que la reben com a primera. Y s'ha *nativitzat* i aleshores, com un microbi que ha aconseguit penetrar en un organisme sense defenses, anirà guanyant terreny fins ocupar tot el lloc corresponent a X.

Aquest procés pot ser descrit també amb els següents termes:

- a) Bilingüització.
- b) Unilingüització parcial (biling. unilateral).
- c) Unilingüització total (imbricació).²⁵

De fet, és allò que L. Calvet, en un llibre famós (*Linguistique et colonialisme*) ha anomenat «glotofàgia».²⁶

Doncs bé: tot i ser un procés general en totes les comunitats humanes acosades per la violència lingüística, Aracil ha intentat demostrar que, en les seues paraules, «el bilingüisme femení *comença després i s'acaba abans* que el masculí». ²⁷ És a dir, que els hòmens es fan bilingües abans i resten com a tals més temps que les dones. Hi ha, per tant, un *décalage* evident.

24. L. V. ARACIL, «L'esprint de les dones», dins *Dir la realitat*, cit., pp. 207-217.

25. *Ibidem.*, pp. 208-9.

26. MOLLÀ i PALANCA, al seu manual citat, proposen distingir entre, per una banda, conflicte lingüístic i per una altra substitució lingüística o glotofàgia, segons si en un cas donat de bilingüisme hi ha resistència de la llengua oprimida o no (p. 119, n.).

27. L. V. ARACIL, loc. cit., p. 210.

A partir d'aquesta constatació, el sociolingüista valencià ens fornirà un quadre tipològic de l'adaptació del fenomen bilingüista en funció dels sexes, que podríem representar així:

Bilingüisme masculí	Bilingüisme femení
— Estable	— Inestable
— Persistent	— Fugaç
— Segur	— Insegur
— Crònic	— Agut

Això, per al nostre autor, ve a correspondre a una sèrie de dualismes típics dels «mons» masculí i femení:

Món masculí	Món femení
— Repertori ling. més variat	— Repertori ling. menys variat
— Obert i ric	— Tancat i pobre
— Normes permissives	— Normes restrictives
— Rol actiu	— Rol passiu
— Públic	— Privat
— Productiu, etc.	— Consumista, etc.

De fet, i si tenim en compte aquesta lògica inapel·lable, ens adonarem —amb Aracil— que el procés és fàcilment explicable: els hòmens es destaquen al principi, en esdevenir primer bilingües (i, en la nostra societat, la iniciativa és un atribut típicament masculí). Sense dubte, seran els primers a necessitar Y (perquè l'unilingüisme en X els tancaria moltes portes en la societat competitiva). Després, són les dones les que adquireixen Y i, si ara són aquestes les que s'avancen en l'abandó de X, això té molt a veure amb la nativització de Y: són elles les que dominen el cercle domèstic i familiar i per això contribueixen decisivament a introduir-hi Y, tot abandonant X.

A banda que la darrera part de la interpretació d'Aracil pugua ser més o menys convincent, el que també sembla haver-hi, a posteriori, és una continuació del procés —descrit per Llorenç Planes²⁸—segons la qual els parlants joves de Y (unilingües nativitzats) associen l'adquisició de X com a segon idioma a valors emancipatius (possiblement per la càrrega voluntarista que implica).

En qualsevol cas, l'observació de L. V. Aracil no vindria sinó a confirmar la realitat de la dona com a subjecte molt més conservador que l'home (cosa que saben bé, per exemple, els analistes polítics o, per exemple, els encarregats de fer enquestes dialectals), sense dubte per les especials condicions socials a què s'ha vist sotmesa des de sempre.

28. L. PLANES: *El petit llibre de Catalunya Nord*. Citat per Aracil, loc. cit., p. 216.

4.—SEGONA LLENGUA I INTERPOSICIÓ.

Per a L. V. Aracil, com hem dit adés, el bilingüisme és una forma de variació lingüística característica d'allò que ell anomena «situació minoritària». Aquesta, al seu torn, «és un aspecte del vast procés anomenat 'modernització'». ²⁹ En unes altres paraules: els canvis sociolingüístics produïts per la modernització han forçat certes comunitats lingüístiques a convertir-se, de manera unilateral, en bilingües.

És a partir d'aquesta constatació que el sociolingüista valencià estudia una vessant molt característica de la situació minoritària, que ell ha definit com «interposició o mediatització: «*El fet que (quasi) totes les relacions entre la comunitat lingüística de l'idioma X i la resta de la Humanitat passin per l'idioma Y.*» ³⁰

El nostre autor parteix d'Eliot i del seu concepte de «cultura satèl.lit», ³¹ que el crític i poeta anglès defineix com «aquella que, tot i conservar el seu idioma, està tan íntimament lligada a una altra i en depèn tant, que totes les classes de la població (i no pas solament algunes) han d'ésser bilingües».

És a dir, que «cultura satèl.lit» ve a equivaldre a «bilingüisme total o acomplit».

Alguns efectes, ben familiars, d'aquesta situació podrien ser:

- a) Els manlleus lexicals (i els noms propis en particular) passen de X als altres idiomes a través de Y.
- b) Les traduccions són indirectes: a través de Y.
- c) La tendència natural dels parlants de X és d'adreçar-se en Y a tots els estrangers. Etc.

Allò més significatiu, al parer d'Aracil, és que la interposició no és «una mera situació de fet», sinó que «forma part d'un ordre *normatiu* establert, salvaguardat per sancions més o menys dràstiques». ³² Així, es pot entendre com a «aberrant», per exemple, que Joan M. Serrat volguera cantar en català al Festival d'Eurovisió...

Naturalment, això —tot i que Aracil no hi fa referència— té molt a veure amb allò que la teoria dels nacionalismes anomena àmbits de pertinença/identitat i de diferència/oposició: ³³ evidentment, una comunitat no exigirà mai el tracte directe amb la resta de les cultures del món si no s'hi considera *igual*. Si es veu a ella mateixa com a part d'un tot i no com a conjunt total (cas, per exemple, de la majoria absolutíssima dels valencians catalanòfobs) és normal que, per als *afers exteriors*, confie en el guiatge del conjunt. Sobre això hi ha també un comentari intel.ligent d'Aracil:

29. L. V. ARACIL, «Sobre la situació minoritària», loc. cit., p. 175.

30. *Ibid.*, p. 176.

31. Aquesta noció prové del seu recull d'assaigs *Notes towards the definition of culture* (1948), i havia estat primerencament reportat per Joan Fuster: «No m'excediria massa —escriu l'escriptor suecà— si qualificàs la cultura *valenciana* expressada en català amb l'etiqueta de «cultura satèl.lit», en el sentit que T. S. Eliot dona a aquests mots: és una cultura d'idioma propi però amb esperit manllevat» [*Antologia de la poesia valenciana*, 3 i 4, València, 1980 (2.ª ed.), p. 41].

Aquesta citació de Fuster (1956, 1.ª ed.) va ser el punt d'arrancada de la curiositat d'Aracil.

32. *Ibid.*, p. 196.

33. Sobre aquest aspecte, vid., per exemple, J. F. Mira: *Crítica de la nació pura*, 3 i 4, València, 1984.

«És de rigor que les declaracions d'independència (ençà de la dels USA, el 4 de juliol del 1776) s'adrecin **directament** al món en general, tot saltant l'oficiós mediatitzador. Noteu també que la gestió dels afers anomenats «exters» és una atribució constitutiva de la sobirania.»³⁴

Al capdavall, la interposició acaba afectant el mateix sentit de la realitat del poble parasitat, i els problemes del bilingüisme en formen part. I això perquè «sembla que la bilingüització té molt a veure amb l'adopció d'un centre de referència exterior —aspecte típic de la 'marginalitat'».³⁵

De seguida, però, se'ns planteja un problema: podem convenir que tota situació d'interposició o mediatització és parasitària i cal erradicar-la, ara bé, ¿la difusió d'una *interlingua* a escala mundial —tan necessària per a la comunicació entre els pobles—, no és també l'arrancada d'un macroprocés de substitució lingüística, anàleg en allò fonamental al de la situació minoritària?

Aracil no hi perd els papers: «Només diré, però, que és una possibilitat a prendre en compte seriosament.» Ell, en realitat, no veu en aquesta hipòtesi un perill total, perquè comportaria, en tot cas, un benefici addicional. La generalització d'una *interlingua* a nivell, per exemple, europeu «comportarà paral·lelament l'afebliment dels "tercers" idiomes, des del moment que llur paper equívoc i obstructiu esdevindrà massa notori (...). La lògica ens diu que la *interlingua* europea farà automàticament inútils les *interlinguas* dels imperis parroquials».³⁶

Posa l'exemple del castellà a Filipines d'ençà del 1898, però és obvi que l'al·lusió al cas català s'hi transparenta. Ben mirat, ve a dir-nos, és preferible aquest destí que no alguna ironia de la història: «Al nord de Mèxic, per exemple, hi ha pobles que van nativitzar el castellà ben poc abans —o després, ai las!— de la conquesta ianqui. És perfectament possible que una comunitat sigui tan infortunada que agafi finalment un tren que no va enlloc.»³⁷

Bilingüisme per bilingüisme, doncs, millor català-anglès que no pas català-castellà/anglès. Pura lògica.

El gran problema de la situació minoritària (que Aracil no dubta a definir com aquella conjuntura en què «*encara* és usat un idioma que *ja* sembla condemnat a l'extinció») és que pot conduir a un estadi de falsa solució, en el qual «X és a la fi reconegut institucionalment quan la posició privilegiada de Y sembla un fet acomplert, inimpugnable i irreversible».³⁸

Uns símptomes tals, doncs, haurien de fer alertar els sectors més conscienciats de la comunitat lingüística.

34. L. V. ARACIL, *ibid.*, p. 193 n.

35. L. V. ARACIL, *Dir la realitat*, cit., p. 15.

36. L. V. ARACIL, «Conflicte lingüístic i normalització lingüística a l'Europa nova», dins *Paper de sociolingüística*, cit., pp. 34-5.

37. L. V. ARACIL, «Sobre la situació minoritària», loc. cit., pp. 202-3.

38. *Ibid.*, p. 186 n.

5.—EL DILEMA POSTBILINGÜISTA: NORMALITZACIÓ VS EXTINCIÓ.

El rètol «normalització lingüística» (solució positiva al conflicte lingüístic que consisteix en la restitució a la llengua X de les normes d'ús conculcades per l'acció de Y) és un dels molts que ha introduït el propi Lluís Aracil entre nosaltres. En un treball intítulat, significativament, «Conflit linguistique et normalisation linguistique dans l'Europe nouvelle»,³⁹ presentat en un centre universitari de Nancy l'any 1965, ens en parla primerencament.

Aracil defineix la normalització com una reorganització de «les funcions lingüístiques de la societat per tal de readaptar les funcions socials de la llengua a unes condicions «externes» canviants». ⁴⁰ Això, naturalment, implica que la normalització té lloc després d'un *culture lag* (W. F. Ogburn), un retard o desfasament cultural. Tota normalització, per tant, suposa —si és efectiva— la recuperació d'un temps perdut i la solventació dels problemes derivats dels estralls deguts al bilingüisme.

Segons Aracil, la normalització ha de ser necessàriament *conscient*, *prospectiva* i *previsora*, ha d'avançar en un doble front (el lingüístico-cultural i el socio-polític) i, sobretot —en tant que «macrodecisió que tendeix a orientar el futur d'una comunitat i suposa l'exercici d'un cert poder»—, exigeix un grau substancial d'autogovern de la comunitat lingüística en qüestió, sinó una plena independència política. ⁴¹

És obvi, així, que l'èxit d'un procés normalitzador depèn, fonamentalment, de factors extralingüístics.

En «Educatió i sociolingüística», el nostre autor, després de recordar que la normalització —del Cercle Lingüístic de Praga ençà— «ha estat un dels grans centres d'interès del pensament sociolingüístic europeu», en distingeix les següents etapes:

1. Establiment dels termes del problema (definició de l'objectiu ideal, alternatives o orientacions possibles, etc.).
2. Procés de normalització o estandardització (elaborat «*in vitro* per una minoria especialitzada»).
3. Aplicació de les formes decidides pels tècnics a tots els àmbits de la llengua. ⁴²

A més, tot exercici normativitzador (punt 2) implica un procés doble: «De *convergència* en un sentit (sobretot pel que fa als dialectes) i de *diferenciació* en un altre sentit (pel que fa a allò que anomenem 'estils').» ⁴³

La qüestió dels dialectes, en efecte, també ha preocupat aquest valencià cate-dràtic a Barcelona. Com s'aparta bastant del nostre propòsit inicial, tan sols recordarem la seua significativa opinió:

«És desitjable que el sistema educatiu reconegui explícitament la diversitat dialectal de l'idioma. També és molt desitjable que hom parteixi en cada cas del vernacle català local.» ⁴⁴

39. «Conflicte lingüístic...», loc. cit. Sobre la novetat del terme, vid. Vallverdú, p. 78.

40. Loc. cit., p. 29.

41. *Ibid.*, pp. 30-31.

42. L. V. ARACIL, «Educatió i sociolingüística», loc. cit., pp. 182-83.

43. *Ibid.*, p. 188.

44. *Ibid.*, p. 198.

Per al problema de la comunicació interdialectal, Aracil proposa tres possibles solucions:

a) El bidialectalisme unilateral (corresponent a la noció de bilingüisme unilateral, vista a l'apartat 2).

b) El bidialectalisme passiu [= bilingüisme passiu, «en què cada part pot usar la seva varietat nativa (o predilecta) perquè totes dues entenen la de l'altra»].

c) El recurs a l'estàndard (corresponent al que, entre llengües diferents, s'anomena *lingua franca* o *interlingua*).⁴⁵

El problema del català, en tot cas, és que, per les insuficiències del seu vigent procés normalitzador, no s'acudeix a l'estàndard quan hi ha un problema de comunicació interdialectal, sinó que s'acudeix a una *lingua franca* que és el castellà. El bidialectalisme, així, esdevé de nou bilingüisme i som davant, doncs, del peix que es mossega la cua.

Evidentment, perquè un procés de normalització tinga èxit cal el concurs de molts factors, no només els anomenats per Aracil de consciència i control lingüístic,⁴⁶ sinó també el reeiximent en l'elaboració de la llengua estàndard, la capacitat de la societat per reconèixer-se en aquest codi comú, etc.

En el cas català, les circumstàncies van ser suficientment propícies a principis de segle, aplegant-s'hi la possibilitat d'exercitar un cert auto-govern, l'existència d'una certa consciència lingüística sobretot al Principat i la tasca d'un home excepcionalment dotat que, com han recordat recentment Lamuela i Murgades,⁴⁷ fou capaç de crear del no-res (o quasi) un model de llengua útil per a les necessitats del món modern, coincidint sorprenentment amb les tesis (desconegudes per a ell) del Cercle de Praga: Pompeu Fabra. Així i tot, el procés normalitzador català és encara molt endarrerit i s'enfronta a perills gens desdenyables, mereixedors de més d'un voluminós estudi per ells sols.

Hem dit diverses vegades al llarg d'aquest estudi que el dilema plantejat amb el bilingüisme té fonamentalment dues eixides: una n'és la normalització. L'altra, òbviament, l'extinció completa del sistema lingüístic depredat. Podria, no gensmenys, plantejar-se una qüestió: ¿I no és possible mantenir sense perill d'anorreament una situació de bilingüisme amb la llengua dominant?

Aracil contestaria aquesta hipotètica pregunta adduint un exemple de l'«extranjero». En el seu estudi «Tres vides perpendiculars: Rivaroli, Cloots, Grégoire»,⁴⁸ el nostre sociolingüista para esment en allò que sembla ser la primera enquesta sociolingüista d'Europa, el qüestionari d'Henri Grégoire sobre coses «relatives au patois et aux moeurs des gens de la campagne»,⁴⁹ i en la significativa obra del mateix autor *Rapport sur la nécessité et les moyens d'anéantir les patois et d'universaliser l'usage de la langue française* (1794).

45. *Ibid.*, p. 205-6.

46. *Vid.* «Conflicte lingüístic...», *loc. cit.*, pp. 24-25.

47. En *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Quaderns Crema, Barcelona, 1984. Cap. «Llengua literària i funcionalisme».

48. Recollit dins *Dir la realitat*, pp. 221-263.

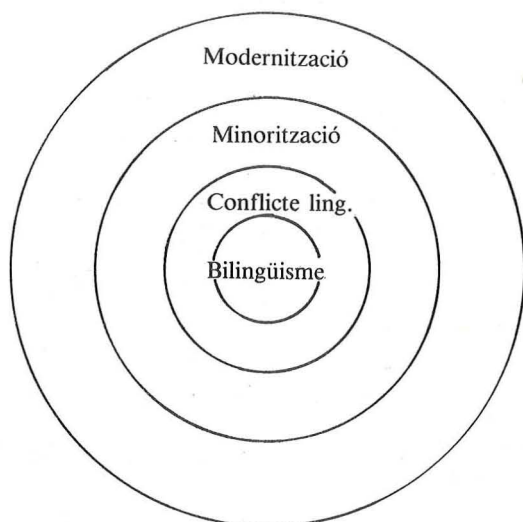
49. *Loc. cit.*, pp. 241 i ss. Per cert que, molt curiosament, l'única llengua que hi és anomenada explícitament pel seu nom és la francesa. Els altres idiomes de l'Hexàgon són sistemàticament al·ludits com a *patois*. Ja hi ha un precedent, doncs, per al singular tractament lingüístic de la Constitució Espanyola (1978).

En totes les seues sucoses reflexions lingüístiques, «*Grégoire parla insistentment de la necessitat de destruir i d'eliminar completament els patois (...). Com és, però, que Grégoire no parla mai de 'bilingüisme', que sembla el modus vivendi més raonable i més viable? Evidentment, parla de la necessitat d'eliminar perquè pressuposa la impossibilitat de cap coexistència entre el francès i els altres idiomes*». ⁵⁰

El bilingüisme, en definitiva, no pot ser mai la fi d'una etapa: serà l'estadi intermedi que porte a la plenitud o a l'extinció d'una llengua minoritària, i prou.

6.—Conclusions.

Segons Aracil, per «bilingüisme» caldrà entendre una mena d'epifenomen d'una situació molt més complexa, que podem esquematitzar així:

És a dir, que som davant d'un fenomen (socio)lingüístic explicat en darrer terme com a resultat d'un macroprocés d'índole social que afecta una comunitat determinada en tant que part integrant d'un conjunt superior de comunitats humanes i lingüístiques, de manera que, en esdevenir-se els canvis estructurals en tots els ordres dels darrers temps (modernització), la comunitat primera n'ha quedat afectada radicalment (minorització), patint la seua llengua una depredació de signe glotofàgic.

El bilingüisme, per tant, en tant que col.lisió d'interessos de molt diferent caire (social, nacional...) no pot ser més que, per definició, una situació transitòria, bé cap a la plena normalització de la llengua minoritzada o bé cap a la seua completa extinció. Totes dues solucions impliquen la desaparició de la situació bilingüe per absència d'una de les llengües en conflicte.

Finalment, caldria dir que algunes de les etiquetes fins ara emprades en tractar aquesta problemàtica han estat progressivament inutilitzades per l'ús integrador que el discurs del poder n'ha fet («bilingüisme», «normalització» i fins i tot «situació minoritària»). És per això que, com ja ha fet abans, no seria estrany que Lluís Aracil

⁵⁰. Ibid., p. 256.

ens sorprengué en un futur amb la creació i/o introducció de noves fórmules per designar un nou/vell problema: la lluita de les llengües i la pervivència o l'ocàs de les nacions.

Ara mateix, les darreres paraules de la versió anglesa del seu (i nostre) *Valencian dilemma* continuen servant un evident i intranquil·litzador vigor:

«Our linguistic conflict does not stem from any inherent flaw or fatal curse afflicting our language. It is owing, rather, to an unnatural superstructure that can—and must—be removed. The terms of our dilemma are glaringly clear. The solution only awaits conditions of fair play.»